

mukaddime

FİKİR DERGİCİLİĞİNE DAĞINIK BİR ATFI NAZAR

KURTULUŞ KAYALI*

Türkiye’de fikir dergiciliği insanları bireysel olarak etkilemeleri yanında onu aşan ölçüde bir kuşağı şekillendirmesi anlamında da önemlidir. Tabii bazı yanları itibariyle, meselenin çapraşıklığı dolayısıyla yanlışlanabilir bir envanter çıkarmak da mümkündür. Bunu Türkiye’de takriben 1950’li yıllardan itibaren yorumlamak denenirse iki hususun altının ciddi olarak çizilmesi anlamlı olabilir. Bunlardan birinin bazı gazetelerin resmen dergi gibi olması ve belki de çelişik bir şekilde bazı dergilerin de gazete gibi olması ve zaman içinde gazeteye dönüşmesidir. İlkine örnek olarak 1960’lı ve 1970’li yılların *Cumhuriyet* ve *Milliyet*’i ikinciye ise 1950’li yılların *Büyük Doğu*’sunun ve 1970’li yıllardaki *Aydınlık* dergisinin gazeteye dönüştürülmesi gösterilebilir. Ayrıca bazı gazeteler çoğu dergiden daha bir düşünce yoğundur. Bir de net bir şekilde gazete yazılarının kitaba, çoğu zaman da ciddi kitaba dönüştürülmesi sayılabilir. Bunun en net örneklerinden biri 1940’lı yıllar sonlarında *Büyük Doğu* dergisinin ikinci sayfasındaki metinlerin *İdeolojya Örgüsü* kitabını oluşturmasıdır. Gazete köşe yazarları arasında az sayıda da olsa önemli düşünce adamı, önemli eleştirmen ve önemli romancılar vardır. Ali Gevgilili, Feti Naci ve Yakup Kadri gibi.

Siyaset öncelikli etki üreten bir husus olmuştur. 1950’li yılların sonlarında öne çıkan iki dergi olarak *Akis ve Kim*’e dikkat çekmek gerekmektedir. Siyaset eksenli olduğu için bu iki dergi de örneğin aynı dönemin *Forum* ve *Türk Düşüncesi* gibi dergilerinden daha fazla ilgi çekmiştir. Hatta bunlar arasında

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi.

Türk Düşüncesi daha sınırlı bir ilgiye, siyasetle ilgisinin daha az olması, daha dolaylı olması ve düşünsel düzeyinin daha yüksek olması nedeniyle mazhar olmuştur. Görülen bir durum da 1960'lı yıllardan sonra zaten *Türk Düşüncesi* dergi olarak ortadan kalkarken adı anılan üç dergi de 1960'lı yıllarda 1950'li yıllardaki dönemine göre bariz bir biçimde silikleşmiştir. *Akis*, *Kim*'e göre daha başat bir işlev taşıırken aynı zamanda İsmet Paşa ile On Yıl (1954-1964) kitabı derginin eki olarak tabiri caizse tefrika edilmiş ve zaman içinde dönemin öncesi ve sonrası da yazılarak Türkiye'de çok partili siyasal hayatın 1973 yılına kadarki serüveni gündeme girmiştir. Dönem açısından, 1950'li yıllar açısından Soğuk Savaş, daha sonraki yıllarda da Türkiye'deki dergiciliğin temel doğrultusunu şekillendirmesine karşın dergiler en vasat ve hatta en sığ dönemini bu on yılda yaşamıştır.

Tabiri caizse Türkiye'de dergicilikte en ağırlıklı etkiyi 27 Mayıs'tan hemen sonra 1961 Aralık'ında çıkmaya başlayan *Yön* yapmıştır. *Yön* 1965 yılı sonrasında Marksist klasiklerin yoğun bir biçimde çevrildiği dönemin *Ant*, *Türk Solu* ve *Sosyalist* dergilerinden daha sınırlı bir şekilde Marksist klasiklerden etkilenmiş, Türkiye gerçekliğine daha açık bir hal almıştır. *Yön* dergisi sözü edilen dergilerden hem daha çok etkili olmuş, hem de orta yaş ve yaşlı kuşağı etkilemiştir. Batı düşüncesine, Batılı sol düşünceye daha bir açık kalıp Türkiye'nin sorunlarının çözümünün kitabi reçetelerle gerçekleşmeyeceği kanaatini taşımış ve o dönemin en benzersiz niteliğe sahip dergisi olup değişik düşün odaklarını etkileyen bir çerçevede gelişmiştir. Avcıoğlu'nun kısa süren hayatı boyunca yöneldiği düşünsel alanlara başka düşünsel figürler hiçbir şekilde ulaşamamıştır. Bu dergi aynı zamanda değişik düşün odaklarına açık olmanın yanında İslamiyet ve sosyalizm meselesi gibi Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) de siyasal anlamda tartışılmasının ana eksenini oluşturmuştur. Bunun yanında Kemal Tahir'den Sencer Divitçioğlu'na, hatta ondan öte Mümtaz Turhan'a kadar değişik düşünce insanlarının metinlerini tartışmıştır. Ayrıca Mübeccel Kıray'ın metinleri o dönemde sosyologlardan daha çok Doğan Avcıoğlu'nun dikkatini çekmiştir. Akademik sayılabilecek bir mahiyet arz eden dergi bir yanıyla somut siyasal tartışmaları da ihmal etmemiş, TİP tartışmaları derginin temel konularından biri olmanın yanında CHP'deki dönüşümün de tarafını belirterek en dikkatli tartışmacısı Doğan Avcıoğlu olmuştur. Nitekim 1969'da çıkmaya başlayan *Devrim* daha siyaset eksenli bir mecrada seyretmiştir. Fakat yine de Avcıoğlu Türkiye'nin güncel meselelerini farklı bir şekilde tartışan ciddi bir entelektüel konumundadır. Türkiye hakkındaki öngörülerinde teklese ve yanlış siyasal tercihler yapsa da.

Yön, *Kadro* gibi bir dergi ile, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda çıkan *İnsan*, *Yurt ve Dünya* ve *Adımlar* dergileri çerçevesinde meselelere baksa da siyasal boyutu daha belirgin bir mahiyet arz etmiştir. Marksizmin ortodoks yorumunun yaygınlaşmadığı, dayanaklarının oluşmadığı bir dönemde gündeme girdiği için de 1967 ve sonrası dergilerinin şekillendiricilerden örneğin Hikmet Kıvılcımlı, Mihri Belli ve Behice Boran'ın ürünlerinden daha özgün metinlerin, kitapların yaratıcısı olmuştur. Marksist klasikleri dönemin sosyalist önderleri ölçüsünde ciddiye almamıştır. Doğru ve yanlışlığından öte Türkiye üzerine tahlilleri daha bir bilgiye dayalı ve daha bir gerçekçi olmuştur. O dönemin aydınlarından daha fazla Batı düşüncesine açık ve Türkiye'nin günlük problemleriyle meşbu olmuştur. Bunlardan sonra ve o dönemde ilk metinlerini yazan aydınların Türkiye ilgisinin bariz bir biçimde Rus tarihi ilgisinden, ilgisinin ötesinde bilgisinden de az ve fazlasıyla sınırlı olduğu görülmektedir. Bunun izdüşümlerini örneğin, sayısız örneklerden biri olarak Gün Zileli ve Sungur Savran'ın yazdıklarında fark etmek, özellikle Savran'ın milli mücadeleyi konu alan son kitabında fark etmek mümkündür. Örnek olarak daha 1965'te Doğan Avcıoğlu'nun Türkiye hakkındaki bilgisizliğinden söz eden satırları kendisinden öte kendi kuşağı ve özellikle 1968'lilerin önde gelenleri açısından fazlasıyla gerçekçi görünmektedir. O kuşak içinde Küçükömer'in yazdıkları kesinlikle ciddiye alınmamış, Milli Demokratik Devrim (MDD) stratejisi ve Sosyalist Devrim stratejisi yanlıları sınırlı olarak üzerinde durdukları *Düzenin Yabancılaşması* kitabına eleştirel yaklaşmışlardır. Tarih ilgileri, Türk tarihi ilgileri yok dememek için olağanüstü sathi ve sınırlı dense de bazı gerçeklikleri fark etmelerinin önünde ciddi bir engel oluşturmuştur. Kemal Tahir'in metinleri eleştiri ile karşılanmıştır. Fotoğrafi görmek bakımından DİSK'in kuruluşu, *Ant* ve *Türk Solu* dergisinin yayına başlaması ve Kemal Tahir'in *Devlet Ana* kitabının yayımlanışı aynı yılda, 1967 yılında gerçekleşmiştir. Böylesi bir gelişim dönemin fotoğrafını belli ölçüde vermektedir. Dönem bu dört gelişim çerçevesinde de okunabilir.

Dönemin edebiyat adamları siyasetle ilgili olanlarına göre meselelere daha esnek bakmışlardır. Ha keza genelde başka alanlardaki sanatçılar da. Türkiye konusunda bilgilenmek endişesi, Doğan Avcıoğlu'ndan biraz sonra olsa da Fethi Naci'nin uğraşlarında somutlaşmıştır. Onun Gerçek Yayınları 1968 yılından itibaren çıkardığı 100 Soruda serisi ile Türkiye hakkında bilgilenme eyleminin önünü açmaya çalışmıştır. Fethi Naci bir dönem *Vatan*'da sonra da *Yön*'de köşe yazmış ve kurucusu olduğu *Ant* dergisinde de metinler kaleme almıştır. Ancak onun edebiyat yazarlığı 1960'lı yılların ortalarında askıya alınmış, bir dönem sonra 1970'lerin sonlarından itibaren de yeniden sadece edebiyat yazma eylemine yönelmiştir. Nitekim sanatçılar yazdıkları, daha

doğrusu düşünsel eğilimleri nedeniyle Türkiye'nin siyasal pratiğinin eksenine sığmamışlar, sığamamışlardır. Ciddi felsefe ve edebiyat yazarı olarak Selahattin Hilav ve Fethi Naci TİP Malatya Kongresinden sonra kendilerini partinin dışında bulmuşlardır. Zaten aralarında başat olarak edebiyatçıların bulunduğu sanatçılar 1960'lı yıllardan itibaren sosyalleşmeler de parti siyaseti karşısındaki özerkliklerini, farklılıklarını önemli ölçüde korumuşlardır. Bu noktada en somut, belki de en aykırı örnek Cemal Süreyya'nın *Papirüs* dergisidir. Sözü edilen dergideki Türk sinemasına dair tartışma, ulusal sinemacılar ile Sinematek taraftarları arasındaki tartışma en özgür sayılabilecek bir ortam içinde şekillenmiştir. Cemal Süreya Kemalizm konusunda da soğukkanlı bir eleştirellik içindedir. Dönemin edebiyat yazarı Hüseyin Cöntürk ve belki de en çeşitlilik arzeden *Yeni Dergi*'si ve onun yayın yönetmeni Memet Fuat meselelere daha esnek bakmışlardır. *Yeni Dergi* edebiyat alanında yeni imzaların mekanı olurken Memet Fuat'ın düşünsel esnekliği de sadece 1960'lı yıllarla sınırlı olmamıştır. Ve edebiyat adamı olarak farklılık arzeden Cemal Süreya'nın *Popirüs* dergisi kesinlikle önemli görünmektedir. Belki de bu noktada en fazla süreklilik arz eden dergi *Yeni Ufuklar*'dır. Sabahattin Eyuboğlu'yla Vedat Günyol'un birlikte çıkardıkları bu dergi belli bir tarzda hümanizmle hemhal olmuş, hümanizmle sosyalizmin elyordamıyla bir sentezini oluşturmayı denemiştir. Vedat Günyol'un 1967 yılında Gramsci'nin *Aydın ve Toplum* metnini çevirmesi önemli ve öncelikli bir tutumdur. Böylesi bir dergide 1960'lı yılların sonlarına doğru yazan genç yazarlar zaman içinde Türk edebiyatının önemli yazarları olarak tezahür etmiştir. Dergiye rengini veren Sabahattin Eyuboğlu ile Vedat Günyol 1963 yılında Babaeuf'un *Devrim Üzerine* metnini Türkçeye çevirmişler ve bu çeviri nedeniyle tutuklanmışlar, Talat Aydemir de asılmasından bir süre önce bu kitapta ifade edilen düşüncelerden ciddi şekilde etkilenmiştir. Dergi ekseninde uzun yıllar Çan Yayınları vesilesiyle kitap yayınları da yapmışlardır. Ancak bu yayınevinin metinleri 1960'lı yılların Marksist ortodoksi çerçevesinde yapılan yayınlardan farklı bir mecrada gelişmiştir. Derginin ve yayınevinin dönemin sol dergilerinin fikriyatıyla aralarında belli ölçüde bir yakınlık olmasına mukabil *Varlık* dergisi ve yayınevi ile dönemin ortodoks Marksist metinlerini yayımlayan *Sol Yayınevi* ve benzer mecrada seyreden diğer yayınevleri aralarında bir paralellik görünmemektedir. *Varlık* yayınevi Kemalist bir düşünsel eksenden gelip sosyalizmle buluşan aydınlardan farklı bir mecrada seyredip böylesi bir sürecin parçası olmamıştır. Diğer edebi dergilerin 1960'lı yıllar ortamının şekillendirdiği toplumcu-gerçekçi edebi metinlere yönelmesine karşın *Varlık* belki de onlar arasında Türk edebiyatının geçmişiyile de ciddi

olarak ilgilenmiş ve dünya edebiyatına diğer dergi ve yayınevlerinden farklı olarak daha bir çeşitlilik ekseninde yer vermiştir. Hatta Türkiye dışındaki Türk edebiyatını da önemsemıştır. *Yön* dergisinin edebiyat alanı dönemin sol dergilerinden daha renklilik ve çeşitlilik arz etmiştir. Rauf Mutluay'dan Attılâ İlhan, Mahmut Makal ve Cevdet Kudret'e kadar çok sayıda edebiyat adamı derginin yazarı olmuştur.

Varlık aslında Türkiye gerçekliğine çok daha yakın olmuş ve çok güncel meselelerde boğulmamasına karşın Türk edebiyatının geçmişi ve dünya düzlemindeki yaygınlığı üzerinde de ciddi olarak durmuştur. 1960'lı yıllardaki dergiciliğin muhafazakâr cephedeki gelişimi açısından özellikle *Yol* ve *Diriliş*'i önemsemek gerekmektedir. *Yol* ve *Diriliş*'in örneğin Mehmet Şevket Eygi'nin çıkardığı *Yeni İstiklal* yanında daha bir ciddiyetle ve soğukkanlılıkla meselelere yaklaştığının altının çizilmesi gerekmektedir. Bu durumu, bu tarz farklılığı Sezai Karakoç'un yayımını sürdürmeye devam ettiği *Diriliş* ile Kadir Mısıroğlu'nun 1970'lerdeki *Sebil*'i arasında da görmek denenmelidir. *Diriliş* kültürel derinliği, dünya kültürüne açıklığı ve kapsamlı edebiyat tahlilleriyle dönemin dergiciliğinden farklı bir yerde durmaktadır. *Diriliş*'te yayımlanan *Haturalarım* metniyle dergi 1930'lu yıllardan 1975'li ve hatta 2000'li yıllara kadar gerçekçi bir Türkiye fotoğrafı da sunmaktadır. Bir de belki de dönemin siyasal ortamına yorumlarını eğip bükmeden mesafeli ve soğukkanlı bir şekilde bakmaktadır. Bu yönleri itibarıyla 1950'li yıllarda çıkan *Hisar*'dan olduğu kadar 1970'li yılların sonlarında çıkan *Mavera*'dan da fazlasıyla farklıdır.

Sol düşünce açısından en farklı dergi 1968 Kasım'ında çıkmaya başlayan *Aydınlık* dergisidir. *Aydınlık* dergisi sonradan ve ayrı mecrada seyreden Türkiye'nin meselelerini Marksist klasikler ekseninde tartışmaya çalışan iki dergiye dönüşmüş olup birbirleriyle tartışma çerçevesinde belli bir doğrultuda gelişen ve sadece sol hareket içinde değil günümüz fikir dergiciliğinde de giderek sığlaşan izdüşümlerini gördüğümüz bir yol haritasını somutlaştırmış gibidir. Belki de 1980 yılı önceki dergiciliğin Türkiye gerçekliğine kısmen teğet geçen çerçevesini ciddi olarak düşünmek gerekmektedir. 1970'li yıllarda Türkiye vurgusunun, Türkiye gerçekliğinin bir ölçüde daha bir devreye girmesi kısmen de olsa Türk siyasal hayatındaki anlamsız sayılabilecek şiddetten de kaynaklanmaktadır.

Belki de 1970'li yıllarda dergi meselesini daha net bir şekilde anlamının yolu özellikle iki aydın ve birkaç dergi üzerinde bir ölçüde odaklanmaktan geçer. Bunlardan biri 1970 yılında yayına başlayan *Halkın Dostları* dergisidir. *Halkın Dostları* gibi 1980'li yılların sonlarında çıkan *Edebiyat Dostları* da bir biçimde hem düşünsel boyutu hem de siyaset ilgisi belirgin olarak öne çıkmış

dergiler mahiyetindedir. 1970'lerdeki *Sanat Emeği* ise daha dar bir siyaset yanlılığına işaret etmektedir. Bir de 1970'li yılların sonlarında çıkmaya başlayan *Yürüyüş* dergisi Türkiye'nin genel gelişim trendini farklı değerlendiren bir eğilimi sergilemektedir. Tam da bu tarihe tekabül eden tarzda Yalçın Küçük Doğan Avcıoğlu'na benzer, onu çağrıştıran bir tarzda biraz gecikmiş bir şekilde de olsa *Türkiye Üzerine Tezler* kitabıyla daha önceki kitaplarında görülmedik bir ölçüde Türkiye meseleleri üzerinde odaklanmakta ve *Aydın Üzerine Tezler* seri kitaplarıyla da hem geçmişe yönelmekte hem de derinleşmektedir. Oradaki "İki Hikmet" başlıklı yazısı ile Necip Fazıl incelemesi özellikle önemlidir. Aslında *Yürüyüş*'te vücut bulan görüşlerinin siyasetle de daha bir iç içe geçmiş şekilde ifadesini dillendirdiği görülmektedir. *Aydın Üzerine Tezler* aydınların siyasetten bariz olarak uzaklaştıkları bir dönemin ürünü olarak görülmektedir. *Aydın Üzerine Tezler*'i bir biçimde tarihsel yakınlığı dolayısıyla da Doğan Avcıoğlu'nun *Milli Kurtuluş Tarihi* kitaplar serisiyle benzetmek gerekmektedir. Tam da 12 Eylül'ün arifesinde yayına başlayan *Sosyalist İktidar* dergisi kısa yayın hayatıyla belirgin bir farklılık arz etmektedir. Yalçın Küçük'ün düşünsel metnlerinin ana damarlarından birini de o dönem yayımlanan *Toplumsal Kurtuluş* dergisi çerçevesi ekseninde düşünmek lâzımdır. Zaten *Yürüyüş* ve *Sosyalist İktidar*'dan *Toplumsal Kurtuluş*'a kadar dergiler Yalçın Küçük'ün damgasını vurduğu ürünlerdir ve onun yazdıklarının Türkiye'nin somut siyasal sorunları ve kültürel ortamıyla ilgisi vardır.

Belki de *Sosyalist İktidar*'la bir başka yönü itibariyle 1975 Mart'ında çıkan *Birikim* arasında paralellik kurmak mümkündür. Yalçın Küçük'ün *Yürüyüş* ve *Sosyalist İktidar*'daki metinleri yoğun olarak aynı zamanda edebiyat üzerinedir. Nitekim tam da 1980'li yılların başlarındaki kitaplarından birinin başlığı *Bilim ve Edebiyat*'tır. Murat Belge'nin de 1970'li yılların sonlarında edebiyat metinleri üzerine odaklandığı görülmektedir. Bunun örneklerini *Politika* gazetesinin sanat edebiyat sayfasında da görmek mümkündür. Ve *Birikim* daha çıkan ilk sayısıyla Türkiye'nin düşünce hayatına teorik bir müdahalede bulunmayı hedeflediğini belirtmektedir. Birbirinden iki ayrı mecrada seyreden bu iki derginin fikriyat ve sosyolojik olarak buluştukları önemli bir nokta bulunmaktadır. Bu nokta da iki aydının da entelektüel düzeylerinin yüksek olması ve fakat dergilerinin, düşüncelerinin kitleleşmemesi, daha doğrusu düşünsel düzeyde etkili olmamasıdır, olamamasıdır. Belki de apolitik aydının yaygınlaşmasının altında da böylesi bir gerçeklik yatmaktadır. Tabii böylesi bir yönelimin örneği olarak Yalçın Küçük'ü göstermemek gerekmektedir. Böylesi bir ortamın ürettiği dergilerden biri de *Yapıt*'tır. Dolayısıyla dönem bol miktarda, mebzul miktarda akademisyenlerin renksizliğinin sindiği dergiler çıkarmak şeklinde tezahür etmiştir. Böylelikle de

düşünce alanında tercüme evresinden düşünce üretme aşamasına geçmek gibi bir amaç taşıyan *Toplum ve Bilim* dergisi de zaman içinde giderek renksiz bir akademisyen dergisine dönüşmüştür. Yalçın Küçük o dönemde Batıda düşüncenin bittiğini belirtirken *Birikim* tümüyle daha önce açılmayan Batı düşüncesine açılmayı savunmuştur. Aslında böylesi iki eğilimi iki ayrı mecrada seyreden Türkiye fotoğrafı gibi görmek gerekmektedir.

Türk yayın hayatına teorik bir müdahale lafzı kullanılmasa da Türk düşünce hayatının çok geniş bir kesiminin Türkiye somutuyla bağlantısını kurmadan teorik metinlere yönelimi yaygın bir hal almıştır. Teorik modellerin Türkiye gerçeğine tam tekmil oturduğu konusunda safiyane bir inanç kökleşmiştir. Böylesi bir durum Türkiye'nin fazlasıyla geniş bir öbeğinde yankı bulmuş ve hemen her düşün odağında liberalleşme de olmadık çevreleri birbirine yakınlaştırmaktan öte hemen her çevreyi Türkiye gerçekliğinden uzaklaştırmış ve dolayısıyla da birbirine benzetmiştir. Böylesi bir genel gelişim dinamiği siyasal ortam dolayısıyla, siyasetten uzak durmanın gerekliliğinin de etkisiyle değişik bir mecrada seyretmiştir. 12 Eylül'ün hemen sonrasında siyasal suskunluğu 1980'li yılların sonlarında değişse de ana çerçeve varlığını korumuştur. Gezi olayları siyasal esnekliği bir ölçüde kırsa da süreç ana noktaları itibariyle devam etmiş gibi görünmektedir. Daha doğrusu farklılaşma dar siyasal hedefler konusunda odaklanmıştır.

Dergiler alanında 1980'li yıllara doğru gidilirken ikili bir eğilim belirlemektedir. Hem bir radikalleşme hem de bir yumuşama eğilimi kendisini hissettirmektedir. İslami eğilime karşı kısmi bir tolerans sol dergilerde de kendisini hissettiren durum kendisini daha esnek bir zeminde geliştirme şekline de dönüştürmektedir. Aslında bir başka noktada *Ortadoğu* ile *Her gün* gazetesi arasındaki farkı belki o oranda olmasa da *Devlet* ile *Töre* dergisi arasında da görmek mümkündür. Bundan öte örneğin 1950'li, 1960'lı yılların *Forum* dergisiyle 1970'li yıllar sonlarının *Yeni Forum* dergisi arasındaki farka da dikkat etmek gerekmektedir. *Yeni Forum* sola yönelik daha eleştirel bir tutum takınmıştır. Sol fraksiyon dergilerinin radikal tutumu ise daha bir belirgin hal almıştır. 1970'li yılların sonlarında 1977 yılında çıkan *Düşünce* dergisi bariz bir biçimde dönemin İslami yayınlarından farklı bir veçheye bürünmüş olup sonradan çıkan *Tevhid* ve *Şura* ile daha değişik bir mecra-ya girmiştir. Zaten bu kesimde meselenin Türkiye boyutunu aşmasında en belirgin özellik İran İslam devrimi ve Batılı literatüre açık olmak olmuştur. Gene 1970'li yılların sonlarında çıkan *Toplumcu Düşün* dergisi sonraki dönemde şekillenecek olan sosyalizmin demokratik anlamda biçimlenmesi konusunda önemli bir ilk çıkış olarak belirmiştir. Tabii bu arada Aybar'ın *Sosyalist Devrim Partisi*'nin *Sosyalist Devrim* başlıklı dergisi bu noktada daha

belirgin bir çerçeve çizmiştir. Bunun yanında Aybar 1960'lı yılların sonlarında ve 1970'li yılların başlarında *Forum* dergisindeki yazılarıyla anti-Stalinist ve özgürlükçü sosyalist tavrını sürdürerek daha bir somutlaştırmıştır. Aybar'ın *Sosyalist Devrim* dergisinin yanında 2. TİP doğrultusunda çıkan *Yurt ve Dünya* dergisi ise renksiz bir akademik dergi mahiyetindedir. Bülent Ecevit'in düşünsel damgasını taşıyan Özgür İnsan dergisi partinin siyasi renginden bir ölçüde uzak, siyasetle daha bir içice geçmiş kültür dergilerinden daha fazla kültür dergisi niteliği taşımaktadır. *Arayış* ise 12 Eylül müdahalesine yönelik anlamlı bir tepki dergisi olarak şekillenmiştir.

1980'li yılların başlarından itibaren biri daha önce çıkmış olsa da holdinglerin dergileri olarak nitelenen *Hürriyet Gösteri*, *Milliyet Sanat* ve *Sanat Olayı* gibi dergiler eski dönem dergilerinden farklı nitelikler taşımaktadır. *Milliyet Sanat* daha önceki dergilere benzer halinden sıyrılmış görünmektedir. Bu durum gene 1980 yılı öncesi çıkan *Yazı* dergisiyle sonraki dönemde çıkan *Gergedan* ve *Argos* dergileri arasındaki fark gibidir. 1980 yılı sonrası itibariyle her düşünsel alanda kendisini fazlasıyla hissettiren bir liberalleşme söz konusudur. Sözü edilen liberalleşmenin bir oranda işaret edilen dönemle de bir ilişkisi vardır. *Edebiyat Dostları* dergisinin *Yazı*'daki da "Yazınsal İktidar" başlıklı yazısından kalkarak yazınsal iktidara oturanları sorgulaması dönemin fotoğrafını çok güzel vermektedir. Askeri yönetim dönemi ile birleşik ve sonrasındaki Özal dönemi Türkiye'nin değişik eğilimindeki çevreleri farklı düşünsel odaklara karşı daha bir hoşgörülü yapmıştır. Dolayısıyla yayın hayatı neredeyse 1990'lara kadar dönemin esnekliğinden nasibini almıştır. Özal dönemi daha bir belirleyici olmuştur. Özal dönemi hakkında olumlu anlamda ilk değerlendirmelerden birini Marksist iktisatçı Sencer Divitçioğlu yapmış ve dönemi aynı doğrultuda değerlendiren Asaf Savaş Akat'ın *Alternatif Büyüme Stratejileri* kitabını da İletişim Yayınları yayımlamıştır. İdris Küçükömer'in farklılığı tam da bu noktada kendisini hissettirmektedir. O dönemde yayımlanan *Yeni Gündem* dergisinin sivil toplum eksenli yayını içinde İdris Küçükömer'in yazdıkları bir farklılık arz etmiştir. O tarihte dergideki temel yaklaşım dönemin gelişimini olumlu bir şekilde değerlendirmiştir. Özal dönemi konusunda da *Yeni Gündem*'in iktidara yaklaşım tarzı ile *Birikim* ve *Toplum ve Bilim* dergilerinin AK Parti'nin ilk dönemine yaklaşım tarzları arasında ciddi paralellikler vardır. Benzeri bir durumu 1980'li yılların *Türkiye Günlüğü* dergisinde de görmek mümkündür. Turgut Özal'ın Türk toplum hayatında liberalleşme eğilimini görmesi sonucu dört eğilimi birleştirme eylemini amaçladığı açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her anlamda bir paralellik kendisini göstermektedir. Gene bu anlamda siyasetle bağlantısız

gibi görünen, buna rağmen dönemin Marksist üç partisiyle, kapatılmış üç partisiyle, bağlantılı *Bilim ve Sanat*, *Düşün* ve *Gökyüzü* gibi dergiler gündemdedir. Sözü edilen dönemde farklı dergiler çıkmıştır. Siyasi mahiyetin daha belirgin bir hal alması 1980'li yılların sonlarına doğru gerçekleşmiştir.

1970'li yılların sonlarında çıkmaya başlayan *Yeni Devir* gazetesi belli ölçüde farklılık arz etse de söylenen süreçle uyum arz etmektedir. Dönem dönem çıkan muhafazakâr renkteki dergiler kimi zaman güncel siyasetle iç içe geçse de mesafeli ve soğukkanlı tutum süregitmiş, batılı teorik metinlere yakınlık ve yatkınlık en temel doğrultu olarak kendisini bariz bir şekilde hissettirmiştir. Yakınlaşma yakın dönem Türk tarihinin tahlilinde de görülmüştür. Demokrasi tahlilleri ve Kemalizm değerlendirmeleri bu noktada önemli birer örnektir. Bir anlamda *Yön* ve *Varlık* arasındaki paralellik eleştirel bir bağlamda *Birikim*'le İslamcı dergiler arasında da olmuştur. Tabiri caizse Türkiye'de dergiler güncel siyasetle içli dışlı olmak noktasından güncel siyasetten hepten uzak olma noktasına savrulmuş ancak 28 Şubat ve Gezi Olayları gibi durumlar dergilerin siyasal eğiliminin depresmesine yol açmıştır. Süreç aynı süreçtir. Dergi satışlarının son derece az olması belki de dergilerin böylesi bir değişim süreci yaşamasından dolayıdır. Ve belki de düşüncüyü tetikleyen dergiler noktasına sonunda ulaşılammıştır. Yayınları ve okunma biçimleri, oranları ve her bir şeyin dijitalleşmesi sonunda dergilerin bir anlamda mekanik hale gelip tekdüzeleşmesi kendisini göstermektedir. Cemil Meriç'in dergilere yüklediği anlam zaman içinde yitip gitmiştir.

Bu anlamda da 1940'lı, 1950'li yılların üniversite dergileri, İstanbul Üniversitesi ve İktisat Fakültesi dergileri ile örneğin Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin 1950'li ve 1960'lı yıllardaki sayıları siyasetten nispeten uzak bir düşünsel birikimin anlaşılması için önemlidir. Dergiler düşünsel içerikleri problemlili olsa da dönemin başat etkilerinden uzak kalamamışlar, azade olamamışlardır. Dönemin en öne çıkmış dergileri üzerine çalışmaların mebzul miktarda olmasını başka yerlerde aramanın mantığı yoktur. *Kadro* ve *Yön* üzerine kitapların fazla miktarda olması ve birbiriyle zaman içinde değişik düşünsel tercihlere yönelmesi önemlidir. Bir dönemin entelektüel dergileri siyaset endeksli olmadıkları için üzerinde odaklanılmamış görünmektedir. Belki de en fazla etkiyi hak eden dergiler onlardır. İnsanın kafasını iki elinin arasına alıp Şerif Mardin'in 1970'li yılların başlarında Türkiye'de ve Ortadoğu'da sosyolojiyi incelerken neden Hilmi Ziya Ülken'in 1942 yılında çıkarmaya başladığı *Sosyoloji* dergisi üzerinde odaklandığı konusunda ciddi olarak düşünmesi gerekmektedir.